

Who is the Greatest? Theodorakis vs Hadjidakis

For Greek music lovers, the debate as to who is the greatest Greek musician of all time is still heatedly debated. It comes down to the battle between two giants, Theodorakis and Hadjidakis. And what you are reading here is just a personal opinion based on my listenings of the last 50 years. Theodorakis and Hadjidakis were good friends. Theodorakis, based on his numerous interviews, appears to be a very modest individual, who always gives credit to others. Theodorakis said a lot of things in the past, such as “that he is a student of Tsitsanis”, but I will dare to say (although it is not easy) that Theodorakis is (much) more important than Tsitsanis in the Greek music history (please see below).

There are some obvious differences between the music of Theodorakis and Hadjidakis. There is no question that Hadjidakis’ melodies are unparalleled. I counted that in his career, he produced about 100 of those masterpieces. It has been said that the role of music is to modify human moods. In Hadjidakis’ music there is one unified theme in terms of mood modification. It is a music that soothes the brain and puts the individual in a state that I will call “melancholic satisfaction” or, to use an oxymoron, “melancholic happiness”. I suspect that Hadjidakis was probably suffering from some kind of depression because his music, no matter how beautiful the melodies are, is usually melancholic. Nevertheless, great music, period.

Did Theodorakis write similar and beautiful melodies? The answer is absolutely yes, and I can count at least 100 Hadjidakis-style songs with unparalleled melody and nostalgic directions (such as *Dromi palioi*, *To treno fevgi stis okto*, *Nanourisma*, *O ipnos se tilikse*, etc.). In this respect, I would say that the 2 giants are about equal.

But I will now mention a few other parameters for consideration:

1. There are various types of moods that a person wants to be-in, according to occasion, one being melancholic, and others being jubilant, rebellious, triumphant, revolutionary etc. Theodorakis music has an amazing internal power that pushes the person to various directions/moods in a way that Hadjidakis music could not. Theodorakis music has this explosive nature, which makes you sing, run, and dance, an element that Hadjidakis music, in general, does not have.
2. Theodorakis’ music is a lot more “Greek” than Hadjidakis’ music. Theodorakis used abundantly the signature Greek instrument, bouzouki, and worked with the best instrument virtuosos over the years, including Manolis Hiotis (the best), Kostas Papadopoulos, Lakis Karnezis and many others, to produce numerous songs and instrumentals of unparalleled quality (for example, *Hartaeti*). Bouzouki solos from Hadjidakis are rare, if any. I acknowledge, of course, that Manos used bouzouki in his unparalleled versions of old rebetiko songs (such as in the album “*O skliros aprilis to 45*” with Thanassis Polykandriotis in solo) but this was not his music.
3. There is one signature rhythm of Greek music that, I believe, best defines our phenotype and this is Zeibekiko. Theodorakis wrote some of the best Zeibekikos of all time, such as *Drapetsona*, *ena dilino*, *apones exousies*, *ton Pavlo ke ton Nikolio*, *sta pervolia*, etc I could easily enlist at least 100 of Theodorakis’ masterpiece Zeibekikos. Hadjidakis came-up with one of the best Zeibekikos of all time “*Im’ aitos horis ftera*” but that was it.
4. Theodorakis used some of the most amazing Greek poets to write songs, including Ritsos, Seferis, Elytis, Varnalis, Anagnostakis, Gatsos, Eleftheriou, Papadopoulos, Kabanellis, his brother Yannis

and many, many, others (including his own poems). Hadjidakis used some of those too (e.g Gatsos) but most of his songs have less than stellar lyrics. It is a different to sing

Echo ena mystiko krimmeno stis kardias ta vathi
Kanis den tohi mathi ke pote den tha to po

Versus (Ritsos)

Mpikan ta sidera sti fotia
Kouventiasan me ta litharia
Kerasane raki ton thanato
Sto kafkalo tou pappouli tous

Just listen to the 4 Bithikotsis songs from Theodorakis masterpiece “Axion Esti” to verify the quality of the lyrics and his absolutely matching and amazing music.

5. Theodorakis wrote Oratoria of unparalleled quality such as Canto General, Axion Esti, Romiosini (which is an Oratorium for a man’s voice and a bouzouki) Mauthauzen, etc. Hadjidakis does not have comparable works in this category.
6. Productivity wise, Theodorakis wrote/recorded 10 times more music than Hadjidakis.

Based on the above facts, I would say that between the two Giants, Theodorakis has the lead in many categories. But it is only fair to listen to arguments from the other side. As is always the case, in such circumstances, the debate is likely to continue.

Eleftherios P. Diamandis is currently Professor and Head, Division of Clinical Biochemistry, Department of Laboratory Medicine and Pathobiology, University of Toronto, Biochemist-in-Chief at University Health Network, and Division Head of Clinical Biochemistry at Mount Sinai Hospital, Toronto. He is also a “Hold’em for Life” Chair on Prostate Cancer Biomarkers, a Corresponding Member of the Academy of Athens, a Member of the Royal Society of Canada and the Canadian Academy of Health Sciences, and an elected Fellow of the American Association for the Advancement of Science.

Ποιος είναι ο καλύτερος; Θεοδωράκης εναντίον Χατζιδάκη

Για τους λάτρεις της ελληνικής μουσικής, το ποιος είναι ο μεγαλύτερος Έλληνας μουσικός όλων των εποχών είναι ένα μείζον θέμα συζήτησης. Η μάχη καταλήγει μεταξύ των δύο γιγάντων, το Θεοδωράκη και το Χατζιδάκη. Το παρόν κείμενο είναι απλά μια προσωπική άποψη βασισμένη στα ακούσματα μου των τελευταίων 50 χρόνων. Ο Θεοδωράκης και ο Χατζιδάκης ήταν καλοί φίλοι. Με βάση τα όσα έχουν ειπωθεί στις πολυάριθμες συνεντεύξεις του, ο Θεοδωράκης φαίνεται να είναι ένας πολύ μετρίοφρων άνθρωπος, που δίνει πάντα τα εύσημα στους άλλους. Ο Θεοδωράκης είπε πολλά πράγματα στο παρελθόν, όπως "πως είναι μαθητής του Τσιτσάνη", αλλά θα τολμήσω να πω (αν και δεν είναι εύκολο) ότι ο Θεοδωράκης είναι (πολύ) πιο σημαντική προσωπικότητα από τον Τσιτσάνη για την ιστορία της ελληνικής μουσικής (βλέπε παρακάτω).

Υπάρχουν ορισμένες προφανείς διαφορές μεταξύ της μουσικής του Θεοδωράκη και του Χατζιδάκη. Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι οι μελωδίες του Χατζιδάκη είναι αριστουργηματικές. Υπολόγισα ότι στην καριέρα του, παρήγαγε περίπου 100 από αυτά τα αριστουργήματα. Έχει ειπωθεί ότι ο ρόλος της μουσικής είναι να μεταβάλλει την ανθρώπινη διάθεση. Στη μουσική του Χατζιδάκη υπάρχει ένα ενιαίο θέμα από την άποψη της τροποποίησης της διάθεσης. Είναι μια μουσική που ηρεμεί τον εγκέφαλο και βάζει το άτομο σε μια κατάσταση που θα την ονομάσω "μελαγχολική ικανοποίηση» ή, για να χρησιμοποιήσω ένα οξύμωρο σχήμα, "μελαγχολική ευτυχία". Υποψιάζομαι ότι ο Χατζιδάκης πιθανότατα έπασχε από κάποιο είδος κατάθλιψης, διότι η μουσική του, ανεξάρτητα από το πόσο όμορφες είναι οι μελωδίες, είναι συνήθως μελαγχολική. Παρ' όλα αυτά, η μουσική του είναι μεγαλειώδης – τελεία και παύλα..

Έγραψε ο Θεοδωράκης παρόμοιες όμορφες μελωδίες; Η απάντηση είναι οπωσδήποτε ναι, και μπορώ να θυμηθώ τουλάχιστον 100 παρόμοια τραγούδια του Θεοδωράκη με αριστουργηματική μελωδία και νοσταλγική διάθεση (όπως Δρόμοι παλιοί, Το τρένο φεύγει στις 8, Νανούρισμα, Ο ύπνος σε τύλιξε, κλπ). Από αυτή την άποψη, οι δύο δημιουργοί είναι γίγαντες στο ίδιο επίπεδο.

Αλλά θα ήθελα να αναφέρω τώρα μερικές άλλες παράμετρους προς εξέταση:

1. Υπάρχουν διάφοροι τύποι των διαθέσεων που θα ήθελε κάποιος να είναι σύμφωνα με την περίπτωση. Άλλοι προτιμούν να είναι μελαγχολικοί, και άλλοι χαρούμενοι, επαναστατικοί, θριαμβευτικοί, καινοτόμοι κλπ. Η μουσική του Θεοδωράκη έχει μια καταπληκτική εσωτερική δύναμη που ωθεί το άτομο σε διάφορες κατευθύνσεις / διαθέσεις με έναν τρόπο που η μουσική του Χατζιδάκη δε θα μπορούσε. Η μουσική του Θεοδωράκη έχει αυτόν τον εκρηκτικό χαρακτήρα, ο οποίος σε κάνει να θέλεις να τραγουδήσεις, να τρέξεις και να χορέψεις, ένα στοιχείο που η μουσική του Χατζιδάκη σε γενικές γραμμές δε διαθέτει.
2. Η μουσική του Θεοδωράκη είναι πολύ πιο «ελληνική» από τη μουσική του Χατζιδάκη. Ο Θεοδωράκης χρησιμοποίησε άφθονα το χαρακτηριστικό ελληνικό όργανο, το μπουζούκι, και συνεργάστηκε με τους πιο δεξιοτέχνες οργανοπαίχτες κατά τη διάρκεια των ετών, συμπεριλαμβανομένων των Μανώλη Χιώτη (ο καλύτερος), του Κώστα Παπαδόπουλου, του Λάκη Καρνέζη και πολλών άλλων, για να παράγει ερμηνευτικά και ενορχηστρικά κομμάτια μεγαλειώδους ποιότητας (για παράδειγμα Χαρταετοί). Τα σόλο μπουζούκι σε τραγούδι του Χατζιδάκη είναι σπάνια. Αναγνωρίζω, βέβαια, ότι ο Μάνος χρησιμοποίησε μπουζούκι σε αριστουργηματικές εκδόσεις των παλιών ρεμπέτικων τραγουδιών (όπως στο άλμπουμ "Ο σκληρός Απρίλης του 45" με τον Θανάση Πολυκανδριώτη στο σόλο), αλλά αυτό δεν ήταν η μουσική του.

- Υπάρχει ένας συγκεκριμένος ρυθμός που έχει η ελληνική μουσική και που πιστεύω πως μας χαρακτηρίζει καλύτερα, και αυτό είναι το Ζεϊμπέκικο. Ο Θεοδωράκης έγραψε μερικά από τα καλύτερα Ζεϊμπέκικα όλων των εποχών, όπως Δραπετσώνα, Ένα δειλινό, Άπονες εξουσίες, τον Παύλο και τον Νικολιό, Στα περβόλια κλπ. Θα μπορούσα εύκολα να σου αναφέρω τουλάχιστον 100 αριστουργηματικά Ζεϊμπέκικα του Θεοδωράκη. Ο Χατζιδάκης έγραψε ένα από τα καλύτερα Ζεϊμπέκικα τραγούδια όλων των εποχών, που ονομάζεται «Είμαι αητός χωρίς φτερά», αλλά αυτό ήταν.
- Ο Θεοδωράκης συνεργάστηκε με μερικούς από τους πιο καταπληκτικούς Έλληνες ποιητές για τη συγγραφή των τραγουδιών του, συμπεριλαμβανομένων των Ρίτσου, Σεφέρη, Ελύτη, Βάρναλη, Αναγνωστάκη, Γκάτσου, Ελευθερίου, Παπαδόπουλο, Καμπανέλλη, του αδελφού του Γιάννη και πολλών, πολλών άλλων (συμπεριλαμβανομένων και δικών του ποιημάτων). Ο Χατζιδάκης συνεργάστηκε επίσης με κάποιους από αυτούς τους στιχουργούς (π.χ. Γκάτσος), αλλά τα περισσότερα από τα τραγούδια του έχουν περισσότερο μουσική παρά στίχους. Βλέπεις, είναι διαφορετικό να τραγουδήσει κανείς

Έχω ένα μυστικό κρυμμένο στην καρδιάς τα βάθη
Κανείς δεν το έχει μάθει και ποτέ δε θα το πω

Εναντίον (Ρίτσος)

Μπήκαν τα σίδερα στη φωτιά
Κουβέντιασαν με τα λιθάρια
Κεράσανε ρακι το θάνατο
Στο καύκαλο του παππούλη τους

Άκουσε τα 4 δημοτικά τραγούδια του Μπιθικώτση από το αριστούργημα του Θεοδωράκη "Άξιον Εστί" για να δεις την ποιότητα των στίχων και της μουσικής του Θεοδωράκη.

- Ο Θεοδωράκης έγραψε ορατόρια εξέχουσας ποιότητας, όπως το Canto General, το Άξιον Εστί, τη Ρωμοσύνη (το οποίο θεωρώ ένα ορατόριο για μια αντρική φωνή και μπουζούκι), το Μιντχάουζεν, κλπ. Ο Χατζιδάκης δεν έχει προσφέρει παρόμοια έργα σε αυτή την κατηγορία.
- Ως προς τη μουσική παραγωγικότητα, πιστεύω ότι ο Θεοδωράκης έγραψε / ηχογράφησε 10 φορές περισσότερη μουσική από ότι ο Χατζιδάκης.

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία, θα έλεγα ότι μεταξύ των δύο γιγάντων, ο Θεοδωράκης έχει το προβάδισμα σε πολλές κατηγορίες. Αλλά είναι δίκαιο να ακουστούν και τα επιχειρήματα της άλλης πλευράς. Όπως συμβαίνει πάντα σε τέτοιες περιπτώσεις, η συζήτηση είναι βέβαιο ότι θα συνεχιστεί.

Ο Ελευθέριος Φ. Διαμάντης είναι Καθηγητής και Επικεφαλής του Τομέα Κλινικής Βιοχημείας, του Τμήματος Εργαστηριακής Ιατρικής και Παθολογίας στο Πανεπιστήμιο του Τορόντο, Καναδά, Επικεφαλής του Τμήματος Βιοχημείας στο University Health Network και Επικεφαλής του Τμήματος Κλινικής Βιοχημείας στο νοσοκομείο Mount Sinai του Τορόντο. Κατέχει επίσης τη μόνιμη έδρα του Επικεφαλής στους βιοδείκτες του καρκίνου του προστάτη ("Hold'em for Life" Chair), είναι μέλος της Ακαδημίας Αθηνών, της Βασιλικής Ακαδημίας του Καναδά, της Ακαδημίας Επιστημών Υγείας του Καναδά, και της Αμερικανικής Οργάνωσης για την Ανάπτυξη των Επιστημών.